

Metafizika és történelem Bognár Antal:
Tartozás
Napkút Kiadó, Bp.,
2012.

„Az életem javát sötétben töltöm el,
A mélyen elrejtező, néma férfikort.”
(Füst Milán: Szellemek utcája)

Ha valamit meg lehet tanulni az újkori magyar történelemből, az a vereség ezernyi arca, színe-visszája, erkölcsi, testi, lelki következményei. Hány honfitársunk van, aki elmondhatja, hogy mindig a jó oldalon állt, a győztesek közé tartozott és ma is büszke minden tetteire? Ez a történelmi körülmény is az oka, hogy a magyar regényirodalom milyen ritkán tud felmutatni sikeres, követendő életutakat, és az ún. „boldog történetek”, vagy a példaképeket elének állító példázatok mennyire propagandagyánusak a fiatal olvasóknak.

Egy sok sorsot egymásba öltő, több mint háromszáz évet magába foglaló regénykonstrukció – Bognár Antal *Tartozása* Óbuda török utáni újjáépítésével kezdődik és a rendszerváltás korával fejeződik be – más veszélyekkel is fenyeget. Mert hiszen hogy lehet elkerülni, hogy nemzeti „panaszkönyvvé” váljon egy ilyen elbeszélés? Tagadjuk meg a szereplőktől a tragikus részvétet, tekintsük csak vérfagyasztó komédiának vagy valami örült, de vicces *grand guignol*nak az elmúlt háromszáz évet? (Az abszurd amúgy meglehetősen idegen Bognár látásmódjától és korábbi műveitől is.) A *Tartozás* a vesztesek, a kisemberek könyve, ámde különös módon mégiscsak felemelő könyv – olyan nőké és férfiaké, akik ha vesztes oldalon is álltak, valamiféle spirituális ihletettséget tudtak a környezetükben szétsugározni.

A regényben találkozunk haldokló labanc katonával, üldözött kispapokkal, apácákkal, szecessziós bohémokkal, mesteremberekkel, jámbor özvegyekkel, helyüket a társadalomban nem találó, talán nem is kereső költőkkel. Ez a hangsúlyosan kispolgári, „öreges” milió nagyon is jól illik Óbuda közismert arculatához. De megjelennek a regényben a Kiscelli-kastély német védői, felvillannak a negyvenes-ötvenes évek meggyilkolt, vagy morálisan ellehetetlenített, megrágalmazott nagy orvosegyéniségei. Szerencsétlen lúzerrek. Ámde Szophoklész *Antigonéja* nemcsak azzal érvel, hogy neki joga van szeretni a „rossz oldalon” harcoló testvérét, hanem hogy az emberi minőség füg-

getlen a történelmi vereségtől vagy győzelemtől, de akár a nagyobb közösség ítéletétől is. (Furcsa tanulság lehetett ez a görög demokráciában, ahol politikai ellenzék nem létezhetett, a „vesztéseket”, a szavazásokon alulmaradókat pedig számúzták.) A törté-

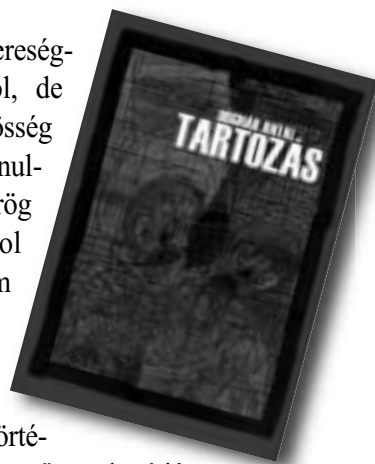
nelem manapság is a győztesek sírját jelöli meg szívesebben – és hogy személy szerint is megérdemelték-e ezt a kitüntetést, azzal a hivatalos emlékezet már nemigen foglalkozik.

Mint említettük, Bognár egy melankolikus várost/városrészt állít a regény fókuszába. Óbuda „németes”, amikor nem kéne, „klerikális”, „régimódi” akkor is, mikor mindez nevetséges vagy veszélyes. A XIX–XX. századi városfejlesztők szemében Óbuda igazi „reakciós” városnegyed meghitt zegzugjaival, ódonosságával, német gyökerű kispolgárságával, barokkos terecskéivel, a városnegyed fölé magasodó hatalmas, számtalanszor átalakított, de mégis megmaradó kolostorával.

Könnyű itt vesztesnek lenni – na de élni hogy lehet?

Vannak *vesztes terek* a magyar elbeszélő-irodalomban, ahol találkoznak, saját útjukat járják be az örök „elmaradottak”, ilyen Mikszáth Szepessége és Sáros vármegyéje, Krúdy Nyírsége és mindenekelőtt Sárszeg(-Szabadka), a magyar irodalom egyik legreménytelenebb, legszomorúbb, legódivatúbb kisvárosa. Budapest *zegzugairól* Ottlik is írt egy teret és történelmi időt egészen különös módon ötvöző regényt (*Buda*). Ámde Bognár Óbudája nem ennyire poétikus tér, a városrészt a történelem sorscsapásai sem kerülik el, a regény szereplői sem ragaszkodnak hozzá görcsösen, de azért mégiscsak az emberi bensőségeség és a borongós veszteségérzet jelképe marad.

Hogyan? Milyen úton-módon? Bujdosó Klára fejtegette fel azt a filmszerű cselekménybonyolítási módot, a szereplők közti különös, „spirituális” kommunikációt, ami a rendkívül (néha túlságosan is) bonyolult elbeszélés narratív egységét is biztosítja. (Bujdosó Klára: (össze)tartozás): <http://ujnautilus.info/bujdosobognar-tartozas/>) A szereplők belső életét, sőt „sorsát” nem a XIX. századi realista regényekben megszokott fordulópontok (házasság, karrier, barátság, iskola), hanem egyszeri találkozások, levegőből elcsípett

mondatok, véletlenül megpillantott/megtalált tárgyak, képek határozzák meg. Ebben a narratív térben nincs is az individualizmusnak vagy akár a lázadásnak valódi értéke.

A *Tartozás*ban a szereplők – személyes szándékuktól függetlenül is – csak speciális üzenethordozók, akiknek az az elsődleges, az egyéni sorson túlmutató funkciójuk, hogy a remény és a helytállás lehetőségét mutassák meg a többi szereplőnek. Talán ezzel magyarázható, miért van a regénynek annyi orvos- és papszereplője. Az orvosok és papok nem szerelemből, nem egyéni választás révén mentenek meg életeteket, ha-

nam professzionális jóságból, mintegy „rutinszerűen”, jóknak és rosszaknak, győzteseknek és veszteseknek, vagy számukra vadidegeneknek is biztosítva a túlélés lehetőségét. „Egyszer behoztak egy fejlődéses sérültet a kilinikára”, „egyszer beállított

hozzá egy kétségbeesett ember...” – jellemző fordulata ez az elbeszélésnek. Kevés olyan katolikus regény van, amelyben a szeretet és összetartozás *személyes* dimenziója ennyire elhalványulna.

Mert ez az évszázadokon át működő, annyi csapást, vesztes háborút, kollektív tébolyt túlélő, a hódítóknak már-már láthatatlan, de szoborba vésett, képekben, történetekben megörökített „jóság-gépezet” alakítja a regényben az emlékezet terét. *Hagyd a szeretetet, és gyere segíteni!* Ez akár a mottója is lehetne a regénybeli „hivatásos jötevőknek”, orvosoknak, papoknak, kőfaragóknak. A bódhizattvák, a jóság parancsát teljesítő megvilágosodottak, a másokért is felelősséget érzők nem lépnek ki a „létforgatagból”, hanem láthatatlanul is itt maradnak köztünk, várva a többi lény megvilágosodását. Nem is tudnának „elenyészni” vagy megsemmisülni, hiszen a hátramaradtak az ő emlékezetükre fűzik fel a történeteket. Ezért is érthető, miért kap helyet a sok professzionális jötevő közt egy karizmatikus író is, Hamvas Béla.

Az egyéni példaadáson alapuló „jóság-gépezet” tulajdonképpen történelemidegen, de a különössége, hogy éppen ezen keresztül válik láthatóvá az emberi történelem. Mert a bódhizattvák nem magányosan élnek, hanem örökre összekeveredve a kéjenc bútorkereskedőkkel, kisnyilasokkal, szomorú özvegyekkel, rendszerváltáskor megtollasodó gengszterekkel, szomorú öregasszonyokkal, félős kisemberekkel. Másféle „gyógyításnak” mi értelme lenne?

A regény bravúrosan felépített egyenrangú monológok füzérére alapul: nincs tehát kitüntetett főszereplője vagy nincsenek kitüntetett szó-

lamai. Mindenki „szót kap”, mert hiszen mindenkiket próbára tesz a történelem, mindenki találkozik a történelem képtelen gonoszságával és a szinte láthatatlanul működő (de működő) jóság-gépezettel. A szövegek polifóniája, az elbeszélés hihetetlen, Bog-nár korábbi,

Álmok a halálban című regényére emlékeztető decentralizáltsága megnehezíti az olvasást. Nehéz fejben tartani a rengeteg eseményt és szereplőt, ezenkívül a *Tartozás* történelmi regények olvasóitól szokatlan olvasási stratégiát is kíván: nem csatákra, ide-oda vonuló hadseregekre, „nagy nevekre”, tehát a *változóra*, a történelemre kell koncentrálnunk, hanem a látszólag jelentéktelen motívumokra, a természetfölötti világ létezését a maradandóságukkal hirdető motívumokra és emberi gesztusokra, az *állandóra*, tehát mindarra, amely a történelem és változás *ellenében* hat. Egy igen határozott (de nem harsányan hirdetett vagy ránk erőszakolt) metafizikus konstrukció áll a nagyon szokatlan narráció és cselekménybonyolítás mögött.

A történelemben élünk, jóvátéhetetlenül és mindig, de nem a *történelmen*, hanem az *életünkön* van a hangsúly – számítani csak ez számít.

Szabó Imre

Kétfelé nővő fa (1987)